

Pojem in strategija zmanjševanja škode sta se pojavila pred dobrim desetletjem kot trezna in realistična možnost ukvarjanja s problemi povezanimi z uživanjem drog (Grund, Coffin 1997: 16-17). V nasprotju s klasičnimi prijemi, ki v okviru obravnave uživalcev temeljijo na imperativu abstiniranja in ozdravitve, v okviru politike pa na prepovedi in preganjanju, ta prijem izhaja po eni strani iz pragmatičnega spoznanja, da so droge pojav, ki obstaja v vseh civilizacijah in ureditvah in ga ni mogoče povsem odpraviti (prav narobe – kljub velikanskim sredstvom, ki so jih v zadnjih desetletjih porabili v ta namen, število uživalcev raste), po drugi strani pa iz etične opredelitve, da je uživanje drog stvar osebne odločitve in pravice človeka, da počne s svojim telesom, kar hoče. Močan dejavnik pri uveljavljanju tega prijema je bila epidemija AIDS-a in spoznanje, da so intravenozni uživalci ena od rizičnih skupin, oziroma, da se virus HIV prenaša med drugim preko brizg, ki jih uporabljajo intravenozni uživalci. Hkrati pa so izkušnje iz okolij, kjer se je v politiki do drog uveljavila normalizacija (npr. na Nizozemskem), pokazale pozitivne rezultate pri družbenem ukvarjanju s pojavom uživanja drog (zmanjševalo se je povpraševanje po heroinu in stabiliziralo povpraševanje po kanabisu). Tako lahko zmanjševanje škode štejemo kot reakcijo na neuspeh terapevtske in represivne politike do drog (včasih znane z imenom *Vojna drog*), kot odgovor javnega zdravstva na epidemijo AIDS-a in kot nadaljevanje pragmatične in civilnoliberalne politike do drog, to se pravi, kot strokovno artikulacijo antiprohibicionističnih idej in gibanj.

Zmanjševanje škode se je uveljavilo zlasti v Evropi, Avstraliji in šele nato v Ameriki, kjer je tendenca represivnosti na tem področju še vedno zelo močna. Poleg Nizozemske se je ta prijem kot nosilni del politike do drog uveljavil še v Veliki Britaniji, Švici, Avstraliji, pozneje pa tudi v Nemčiji in drugod (Nadelmann, McNeely, Drucker 1997: 165). V Sloveniji smo se s tem pojmom spoznali dovolj zgodaj in vzpostavili prvo in dolgo časa tudi edino razdeljevalnico igel že leta 1991, se pravi, le deset let po prvih takih programih po svetu in kot prva država v tranziciji. Pomembno je bilo, da so Stigmo ustanovili sami uporabniki. Razprava pa se je intenzivirala, še zlasti v strokovnih krogih, z izdajo zbornika o zmanjševanju škode (Dekleva, Grund, Nolimal 1997), z dvema posvetoma na to temo za socialne delavce (1998 in 1999), ki ju predstavljamo v tem zborniku, z evropsko metadonsko konferenco leta 1997 in s Prvo slovensko konferenco o odvisnosti (1999), pa tudi s projektom *Phare*, v katerega je bila vključena pričujoča raziskava.

Pojem zmanjševanja škode, povezane z uživanjem drog, lahko definiramo kot prijem ali strategijo, ki ima cilj ublažiti in zmanjšati škodljive posledice, povezane z uživanjem drog. Škodljive posledice so lahko različne (WHO 1998):

- posledice doziranja in mešanja drog (npr. predoziranje ali uživanje kombinacije drog, ki je lahko nevarna – npr. alkohol in heroin),
- neposredne duševne poškodbe (npr. kot posledica zaužitja ali pa kronične posledice dolgotrajnega uživanja),
- poškodbe, ki izhajajo iz zmesi, ki jo uživajo (pri mešanju zmesi se uporabljajo različne strupene snovi – npr. strihnin),
- poškodbe, ki so posledica načina uživanja (npr. poškodbe pri injiciranju, infekcije na mestih injiciranja, zastrupitev krvi),
- poškodbe, povzročene s prenosom nalezljivih bolezni (okužba s HIV, hepatitisom ali malarijo pri souporabi pribora za injiciranje),
- življenjske okoliščine (problemi s stanovanjem, neustrezna prehrana),
- življenjski stil (nasilje, nesreče, kriminal ipd.).

Zmanjševanje škode lahko upravičeno štejemo za novo paradigmo na področju problemov, povezanih z uživanjem drog. V prvi vrsti prelamlja z racionalistično paradigmo, ki vzdržuje mit o možnosti »končne rešitve« problema drog in temelji na zmotnem prepričanju, da je mogoče povsem odpraviti problem bodisi s pravnimi bodisi s terapevtskimi

sredstvi. Drugič, v službe, ki so na voljo uživalcem, vpeljuje pojem nizkega praga, kar pomeni večjo dostopnost in odsotnost pogojevanja pomoči z zahtevo po abstinenca. Tretjič, kot kriterij intervencije namesto gramatike ravnanja vpeljuje *pragmatiko* – ravna se po tistem, kar je uspešno, kar res pomaga, ne pa po tistem, kar naj bi bilo pravilno, kar zahteva dominantni diskurz o normalnosti. Četrtrič, tako v obravnavne okvire kot tudi v politiko vpeljuje sodelovanje uživalcev, uporabnikov služb, in krepitev njihove moči.

Pri tem je glede na dominacijo zdravstva na tem področju še vedno izpostavljena vsaj dvema nevarnostma. Prvič, ko govorimo o zmanjševanju škode, pojem pogosto še vedno pojmuje ozko medicinsko, se pravi, se omejujemo na škodljive zdravstvene posledice (okužbe, bolezni, smrtnost) in zanemarjamo socialne (obubožanje, socialna izolacija, vloga uživalca ipd.), ki so pogosto še bolj dramatične in skorajda vzrok za širjenje zdravstvene škode. Drugič, zmanjševanje škode še vedno vztraja pri predpostavkah stare paradigme, ki išče zlasti »napake« uživalcev. Resda tokrat z vidika zmanjševanja škode in ne obsojanja, preganjanja in zdravljenja, vendar posredno še vedno vztraja pri diskvalifikaciji uživalcev kot odgovornih posameznikov in skupin in povzdiguje strokovnjake na raven pooblaščenega odločanja in ukrepanja. Še bolj problematično pa je, da lahko taka usmeritev tudi v spoznavnem smislu odkriva le slabe strani uživalskih skupin in njihovih subkultur in zanemari mehanizme, ki so jih same izgradile za svojo zaščito in preživetje.

Vito Flaker

Literatura

- Dekleva, B., J. C. Grund, D. Nolimal (ur.) (1997), *Paradigma zmanjševanja škode kot politika droge. Mreža drog*, 2-4.
- Grund, J. C., P. O. Coffin, (1997), Inovativna politika kot odgovor na porajajoče se probleme v zvezi z drogami in AIDS-om v Srednji in Vzhodni Evropi: paradigma zmanjševanja škode. V: B. Dekleva, J. C. Grund, D. Nolimal (ur.) (1997), *Paradigma zmanjševanja škode kot politika droge. Mreža drog*, 2-4: 8-30.
- Nadelmann, E., J. McNeely, E. Drucker (1997), Mednarodne perspektive. V: B. Dekleva, J. C. Grund, D. Nolimal (ur.) (1997), *Paradigma zmanjševanja škode kot politika droge. Mreža drog*, 2-4: 164-200.

Preostale reference iz Predgovora so navedene v preliminarnem poročilu o raziskavi, ki je objavljeno na koncu tega zbornika.